

Yedi Harikadan Biri

Efes Artemis Tapınağı

Dünyada eski uygarlıklardan kalma birçok mimari yapı var. Bunların güzelliklerine hayranlık duymamak elde değil. MÖ 4. yüzyılda, yaşayan ve bir eski çağ yazarı olan Sidon'lu Antipatros da, gezerken karşılaştığı Mısır Piramitleri, İskenderiye Feneri, Babil'in Asma Bahçeleri, Efes'teki Artemis Tapınağı, Olimpos'taki Zeus Heykeli, Rodos Heykeli ve Kral Mausoleus'un Mozolesi'nden çok etkilenmiş. Mozolenin "anıt-mezar" demek olduğunu sanırsanız hemen anladınız. (Daha sonraları benzer görkemde anıt-mezarlara mozole denir

oldu.) Antipatros, yaşadığı dönemin büyük mimarlık eserleri olarak gördüğü bu görkemli yapıları “dünyanın yedi harikası” olarak adlandırmış. Bu yedi harikadan ikisi ülkemizde, Ege kıyılarında bulunuyor. Bunlardan biri Kral Mausoleus'un Mozolesi, ötekiyse Artemision olarak da bilinen ve Efes'te bulunan Artemis Tapınağı. Selçuk ilçesine yolunuz düşerse, buradan Kuşadası'na giden kara yolunun sağında, ayakta duran tek bir sütun ve çevresinde bir kaç mermer parçası görürsünüz. Bu sütun ve mermerler, Efes Artemis Tapınağı'nın, günümüze kalan kalıntılarıdır. Bakalım bu kalıntılar bize neler anlatıyor?

Bölgedeki ilk Artemis Tapınağı MÖ 800'lü yıllarda Efes'teki nehrin yakınındaki bataklık bölgeye yapılmış. Buraya ziyarete giderseniz, hayalkırıklığına uğramayın. Karşılaşacağınız kalıntılar, bundan yüzlerce yıl önce Yunan mitolojisinde bereket tanrıçası Artemis adına yapılmış olan ve çok sayıda sütunun üzerinde yükselen çok görkemli bir yapıya ait. Tapınak, yüzyıllar içinde birkaç kez zarar görmüş ve her defasında onarılmış. Tapınak, Efes kentinin büyük bir ticaret lima-

Efes Artemisi Heykeli

Pek çok yerde kopyalarını görebileceğimiz Efes Artemisi heykeli, kollarını iki yana açmış bir halde, ayakta ve giyinik olarak canlandırılmış. Başında silindirimsi çemberlerle tutturulmuş bir örtü ve süslü bir taç, göğsünde ise bereketi simgeleyen çok sayıda meme bulunuyor. Belden aşağısını, hayvan ve arı kabartmalarıyla bezenmiş bir giysi sarıyor. Giysinin etek uçları, ayak bileklerinden bir bağcıkla büzüldüğünden, ayaklarının yalnızca uçları görülüyor.

nı haline geldiği MÖ 600 yıllarında yeniden yapılmış. Yeni tapınak, eski sunaklar ya da küçük tapınak kalıntılarının üzerinde yapılmış. Yaklaşık 6000 metrekarelik bir alanı kaplayan tapınağın değişik bölümlerinde 50'den fazla sütun bulunuyormuş. Bunların bir kısmı Lidya kralı Kroisos tarafından armağan edilmiş ve gövdelerinin alt kısımları kabartmalarla süslüymüş. MÖ 550'de, Lidya kralı Kroisos, Efes'i ve Anadolu'daki diğer Yunan kentlerini ele geçirmiş. Bu savaş sırasında tapınak da çok zarar görmüş. Kral Kroisos, daha öncekilerin hepsinden daha büyük yeni bir tapınak yaptırmış. MÖ 356'da bu tapınak da yanmış. Efes halkı, yananın yerine daha büyük ve daha görkemli bir tapınak yapmaya karar vermiş. MÖ 334'de yapımına başlanan yeni ta-

Efes Artemisi Kimdi?

Efes Artemisi, tıpkı ana tanrıça Kybele gibi verimlilik, bereket ve doğurganlık tanrıçasıydı. Aslında bölgeye Eski Yunan'ın gelişile, Tanrıça Kybele'nin adının Artemis olarak değiştiği sanılıyor. Eski yazarlardan bazıları Efes Artemisi inancının Amazonlarca oluşturulduğunu ileri sürmüşler. Günümüzde, Artemis inancı ana tanrıça Kybele'ye dayandırılıyor. Efes Artemisi, bu çok eski ve aynı zamanda ilgi çekici Anadolu ana tanrıçasının birçok özelliğini taşıyor. O dönemlerde kadınların doğurganlığı bir mucize gibi görüldüğünden anaerkil bir yaşam sürdürmüştü. Ana tanrıça Kybele, zamanla Kubaba, İhtar, Ninoe, Artemis, Diana gibi değişik adlarla anılmış. Artemis inancının “arı” simgesine dayandırıldığını ileri sürenler de var. Arı, Efes kentinin de simgesi. Bu simge, Efes sikkelerinde ve heykellerinde yaygın olarak kullanılmış.

pınak MÖ 250'de tamamlanabilmiş. O güne değin yapılan Yunan tapınaklarının en büyüğü olan bu yapı, olağanüstü mimarisiyle Antipatros'un harikaları arasına girmiş. Yeni yapı, eskisinin üzerine yapıldığından, aşağı yukarı aynı büyüklükteymiş. Ancak eski tapınaktan daha yüksekmiş. Zeminin bataklık olması yüzünden, yeni tapınak 13 basamaklı bir kaidenin üzerine oturtulmuş ve yaklaşık 18 metre yükseklikte 127 sütun bulunuyormuş. Tapınakta heykeller de yer alıyormuş. Bu tapınak, dünyanın tümüyle mermerden yapılmış ilk anıtı olma özelliğini taşır. MS 262 yılında Gotların bölgeyi ele geçirmesi sırasında Artemis Tapınağı yıkılmış ve bir daha da onarılmamış.

Antik dönemde yazılanlardan edinilen bilgilere göre tapınağı süsleyen pek çok sanat eseri varmış. Bunların çoğu, o dönemlerde yaşayan ünlü sanatçılar tarafından yapılmış. Ancak bu sanat eserlerinden günümüze pek kalan olmamış. Tapınağın kalıntılarıysa, uzun yıllar boyunca, başka birçok yapıda, hatta bazı sütunlar İstanbul'a kadar taşınarak Ayasofya'nın yapımında kullanılmış.

Artemis Tapınağı'nı rahipler yönetiyormuş. Ayrıca ilginç bir özelliği de, bir banka gibi görev yapmasıymış. Tapınağa armağan edilen ya da emanet olarak bırakılan değerli eşyaları kabul etmek ya da tapınak bütçesinden kredi açmak gibi görevlerden rahipler sorumluymuş. Artemis Tapınağı'nın bazı ayrıcalıkları varmış. Bunlardan en önemlisi, tapınağa sığınan kişilere dokunulmazlık hakkı tanınmasıymış. Bu durum da en çok suçluların işine yarıyormuş.

Tapınakta yapılan kazılarda çıkarılan buluntuların

Av Tanrıçası Artemis Heykeli

Yunan mitolojisine göre Artemis, Zeus'un kızı ve Apollon'un kızkardeşidir. Av tanrıçası olarak bilinir. Av tanrıçası Artemis, Efes Artemisi'nden çok farklı bir görünümle karşımıza çıkar.

Efes Artemisi Amazonların da Tanrıçası mıydı?

Söylenceye göre Amazonlar Anadolu'da yaşamışlar ve birçok kent kurmuşlar. Bu kentlerden biri olan Efes'in ve Artemis Tapınağı'nın da Amazonlar tarafından kurulduğu söyleniyor. Efes'deki kazılarda, savaşçı kadınların, tanrıça Artemis'e hizmet edişlerini gösteren heykelticikler de bulunmuş. Bazı araştırmacılar, Amazonlar'ın Hititlerle ilişkili olduğunu, bu yüzden Artemis inancının Hitit inancından kaynaklandığını düşünüyorlar. Amazonlar, kendilerini ana tanrıça Kybele ve Artemis'in hizmetkârları olarak kabul etmişler.

Hititlerin Anadolu'ya gelmesiyle burada bulunan Asuva, Likya, Karya ve Misyalılar, daha batıya göçmüşler, ama zaman içinde Hititlere bağımlı olmuşlar. Hititlerle ilişkilerinden etkilenen bu halkların erkekleri, kendi topraklarındaki anaerki yapıyı yıkmak istemişler. İşte, o zaman egemen durumda bulunan kadınların sert tepkisiyle karşılaşmışlar. Kadınlar erkekleri yenmiş, üstelik onların o zamana kadar üstlendikleri savaş, av ve savunma görevlerini de üstlenmişler. Böylece kadın savaşçılar, hem kendi ülkelerini savunmuşlar hem de gerektiğinde komşu ülkelere saldırmışlar. Komşu ülkelerin halkları bu kadınlardan etkilenmiş. Bu sayede inançları da değişime uğramış. Egemen kadınların gözünde kızlar, zaman içinde Ana Tanrıça'nın gerçek çocukları olmuşlar. Çünkü kızlar bolluğun ve bereketin, üremenin, sürmekte olan yaşamın simgesi olarak görülmüşler. Böylece Ana Tanrıça, kızları ya da başka bir deyişle Amazonları simgeleyen Artemisi doğurmuş. Böylece Artemis inancı Amazonlarla birlikte gelişerek yayılmış. Amazonlar, Artemis inancını yaymak için savaşlar yapmışlar.

en önemlileri Londra'daki British Museum'da sergileniyor. Selçuk Arkeoloji Müzesi'ndeysen Efes Artemisi'nin bir heykeli bulunuyor. Efes'te yapılan kazılarda Artemis'e ait daha birçok heykel ve heykel parçası bulunmuş. Ancak antik yazarların sözünü ettiği, ahşaptan yapılmış ilk Artemis heykeli ne yazık ki bulunamamış.

Serpil Yıldız

Kaynaklar
<http://www.ada.net.tr/mitoloji/artemis.html>
http://www.kultur.gov.tr/portal/turkiye_tr.asp?belgeno=3686
<http://www.selcuk.gov.tr/default.asp?mid=239>
http://www.turkishtime.org/sector_1/34_tr.asp
<http://www.geziturkiye.com/html/gezi-map2.asp?id=GE350900>
http://www.ulusalgazeteler.com/turizm/eski_uygarliklar.htm